

Πρόλογος του Marcel Detienne

ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Είναι δύο και το βιβλίο τους έχει την ομορφιά της έμπνευσης και του αυστηρά δομημένου στοχασμού. Σημαντικά προτερήματα που μας επιτρέπουν να ανακαλύψουμε ποιητές όπως η Σαπφώ και ο Ελύτης. Είναι επίσης ελληνοιστές από την Ελλάδα που τους διακρίνει μια δυσεύρετη οξυδεορκής αίσθηση της συνέχειας της ελληνικής γλώσσας και των πολιτισμικών εξελίξεών της από την αρχαϊκή Ελλάδα, το Βυζάντιο, έως τους μοντερνισμούς του ποιητή τού *Άξιον Εστί*. Κόσμοι και πολιτισμικά περιβάλλοντα πολύ διαφορετικά μεταξύ τους που τα διατρέχουν, ωστόσο, σ' αυτό το βιβλίο κοινά θεμελιώδη ερωτήματα. Ερωτήματα διατυπωμένα, ή, για να το πω καλύτερα, επεξεργασμένα από τέσσερα χέρια και από ελληνοιστές που κατέχουν εις βάθος το ερευνητικό τους πεδίο, από χαρισματικούς «δημιουργούς» που ταξιδεύουν αδιάκοπα, από την Αθήνα στην Οξφόρδη ή το Χάρβαρντ, από το Χάρβαρντ στο Johns Hopkins ή στο Παρίσι. Κι αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία: πρόκειται για επιστήμονες με εγγενές το γνώρισμα του ανεπτυγμένου διερευνητικού αισθητηρίου όσον αφορά την αξιολόγηση και μελέτη των πολυποίκιλων διαφορών, διαφορών πολιτισμών, παραδόσεων, ερμηνειών. Είναι ευαίσθητοι στις λεπτές αποχρώσεις της ερμηνευτικής, των κοινωνιολογικών προσεγγίσεων, των ποικίλων στοχασμών της ανθρωπολογικής σκέψης και έρευνας. Εν συντομία, οι δυο τους είναι, στον ενικό και στον δυϊκό, αυθόρμητα «συγκριτολόγοι».

Ανθρωπολογία και Κλασικές Σπουδές

Για πολλούς ερευνητές των κλασικών σπουδών και τους αναγνώστες τους η συνύπαρξη των δύο αυτών όρων –ανθρωπολογία και κλασικές σπουδές– φαντάζει πιθανώς παραδοξολογία. Η μελέτη του αρχαίου ελληνικού κόσμου φαίνεται να αποτελεί αυτοσκοπό. Οι μελετητές του κλασικού πολιτισμού γαλουχούνται με καθιερωμένες επιστημονικές αρχές που τους μαθαίνουν να πιστεύουν ότι οι αρχαίοι Έλληνες ήταν μοναδικός, περιούσιος λαός, ότι ούτε κατά διάνοιαν μοιάζουν με άλλους λαούς. Απεναντίας, η ανθρωπολογία, τόσο η πολιτισμική όσο και η κοινωνική ή η γλωσσική, είναι εξ ορισμού συγκριτική. Πιο συγκεκριμένα, η ανθρωπολογία γεννήθηκε ως κατεξοχήν συγκριτικό ερευνητικό πεδίο, ενώ η ιστορία, ως «Επιστήμη», όπως έλεγαν τον δέκατο ένατο αιώνα, ή ως «Γνώση», όπως λέμε εμείς σήμερα, σημαδεύτηκε από το γεγονός ότι έχει τις ρίζες της στα έθνη των ευρωπαϊκών ή των αγγλοσαξονικών χωρών.

Γράφοντας από το Johns Hopkins University, κατεξοχήν ερευνητικό Πανεπιστήμιο, το πρώτο στο είδος του, που ιδρύθηκε το 1886, αρμόζει να υπενθυμίσω ότι η ανθρωπολογία, έτσι όπως θεμελιώθηκε ήδη από τον Tylog κατά τρόπο που συνέχιζε εν πολλοίς την παράδοση που είχε εγκαθιδρυθεί τον δέκατο όγδοο αιώνα με τους «Παρατηρητές του Ανθρώπου», επιζητά να είναι *συγκρινόμενη γνώση* όλων των πολιτισμών του παρελθόντος και του παρόντος· αποσκοπεί στην κατανόηση και εις βάθος έρευνα των γνώσεων, ιδεών, τεχνών, συνηθειών, εθίμων, δικαιωμάτων και όλων των ιδιοτήτων και παραδοσιακών συμπεριφορών που αναπτύσσει ο άνθρωπος ως μέλος του κοινωνικού συνόλου. Η ανθρωπολογία θέτει ως στόχο της την διερεύνηση της πολιτισμικής διαφορετικότητας και ποικιλίας στον χώρο και τον χρόνο. Έχουμε, άραγε, με

τις παγιωμένες προκαταλήψεις των αρχαιοελληνιστών, απολέσει, λοιπόν, την δυνατότητα σφαιρικής θέασης της αρχαίας Ελλάδας; Κάθε άλλο: για τους ανθρωπολόγους που δούλευαν μέχρι την δεκαετία του 1920 στις αγγλοσαξονικές κυρίως χώρες όπου η ανθρωπολογία ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένη, οι αρχαίες ελληνικές λατρείες αποτελούσαν αδιάσπαστο μέρος του ερευνητικού τους πεδίου. Ο Tylor και ο Frazer έχουν διαπλασθεί από ελληνικές «αναγνώσεις». Γνωρίζουν τις εορτές, τα έθιμα και τις τελετουργίες της αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης από την αρχή ως το τέλος.

Περαιτέρω, τα μεγάλα ερωτήματα που βρίσκονται στην καρδιά της ανθρωπολογικής σκέψης συνιστούν, μπορούμε να πούμε, ελληνικά ερωτήματα. Όχι μόνον επειδή η ορολογία τους είναι συχνά ελληνικής προέλευσης αλλά επίσης επειδή τα ερωτήματα αυτά τίθενται και διατυπώνονται σε διάλογο με τους Έλληνες και μέσω παραμέτρων του δικού τους στοχασμού. Επιτρέψτε μου να σημειώσω εν συντομία δύο-τρία παραδείγματα. Καταρχάς, ο μύθος και η μυθολογία: όλες οι συζητήσεις για την «μυθική σκέψη» ή τον χαρακτήρα του «μύθου» αναφέρονται στην «αρχαία ελληνική μυθολογία» – σήμερα όπως και διακόσια χρόνια πριν, τον δέκατο όγδοο αιώνα, ανεξάρτητα από την ορθότητα ή μη της εμμονής σε τέτοιες αναφορές. Δεύτερον, εν σχέσει με τις μορφές σκέψης, τις συλλογιστικές και επιστημολογικές δομές, τον διαχωρισμό και τις ομοιότητες μεταξύ φιλοσοφίας και «σοφίας», η πείρα και η γνώση των αρχαίων Ελλήνων είναι καθοριστικής σημασίας. «Σοφία», «φιλοσοφία», «αλήθεια» αποτελούν έννοιες και κατηγορίες που χρησιμοποιήθηκαν από τους Έλληνες αιώνες πριν τη δική μας εποχή. Τέλος, ένα τρίτο παράδειγμα οικείο σε όλο τον κόσμο: η πολιτική, που είναι τόσο αδιαχώριστα συνδεδεμένη με τις ποικίλες πρακτικές της ελληνικής «πόλης» και με αυτό που αποκαλούμε «δημοκρατία» – ερωτήμα-

τα που δεν έχουν πάψει ποτέ να τροφοδοτούν τον ανθρωπολογικό στοχασμό, ο οποίος παραμένει πάντοτε ανοιχτός στην ανιχνευτική μελέτη των διαφορών τύπων κοινωνίας και δομικών συστημάτων, όπως η συγγένεια για παράδειγμα, που συνιστούν τις μορφές κοινωνικής συγκρότησης.

Από το 1992 το Johns Hopkins έχει ιδρύσει το Πρόγραμμα «Ανθρωπολογία και Κλασικές Σπουδές» στο Τμήμα Κλασικών Σπουδών. Πρόκειται για το πρώτο και ίσως μοναδικό μέχρι σήμερα Πρόγραμμα αυτού του είδους στις Ηνωμένες Πολιτείες, σε μια χώρα που έχει αφηθεί να παρασυρθεί από το σαηγευτικό χωνευτήρι των cultural studies. Ο Δημήτρης Γιατρομανωλάκης και ο Παναγιώτης Ροϊλός ανήκουν στους σπάνιους εκείνους ελληνιστές που γνωρίζουν ευθύς εξαρχής να προάγουν την σημασία των αχανών οριζώντων της σκέψης. Ούτε ο ένας ούτε ο άλλος δέχονται να θεωρήσουν ένα πολιτισμικό σύστημα σαν μία απλή συμπαράθεση, περισσότερο ή λιγότερο εκτενή, επιμέρους και αυτόνομων έργων (εδώ τραγωδίες, εκεί ιστοριογραφικά ή φιλοσοφικά κείμενα). Στις εξίσου λεπτές, οξυδεοκείς αλλά και αυστηρά επιστημονικά δομημένες αναλύσεις τους, οι δύο μας «συνεργοί» μάς προτείνουν το ρηξικέλευθο ανθρωπολογικό μοντέλο της «τελετουργικής ποιητικής», ένα πρωτότυπο μοντέλο που ορίζεται επιτυχώς ως ευρετικό. Οι ανθρωπολόγοι, που αρχικά στράφηκαν προς τις λεγόμενες παραδοσιακές κοινωνίες, έχουν από καιρό στοχαστεί πάνω στο τελετουργικό τυπικό και την τελετουργία. Έχουν δείξει ότι η τελετουργία γίνεται μέρος της κοινωνικής ζωής ως αποτέλεσμα της επαναφοράς περιστάσεων που απαιτούν την επανάληψη της αποτελεσματικότητάς της. Η τελετουργία, εν γένει, επιτελεί συγκεκριμένο έργο και παράγει συγκεκριμένο αποτέλεσμα με το να χρησιμοποιεί καθορισμένες πρακτικές προκειμένου να συλλάβει την διανοητική λειτουργία και διαδικασία που έτσι μετατρέπεται σε «πίστη» στην αποτελεσματι-

κότητα της τελετουργικής πράξης. Οι τελετουργίες συνιστούν, επομένως, ιδιαίτερα σύνθετες πολιτισμικές δημιουργίες που διδάσκουν την άρθρωση πράξεων, λόγων και αναπαραστάσεων διαμέσου πολλών γενεών.

Τελετουργικές πρακτικές όπως το συμπόσιο (που προορίζεται σ' αυτό το βιβλίο) ή η θυσία δεν έχουν την ίδια υφή στην αρχαϊκή Ελληνική κοινωνία με αυτήν που προσλαμβάνουν αργότερα στο Βυζάντιο του δωδέκατου αιώνα. Και τα πολιτισμικά περικείμενα, όταν είμαστε σε θέση όπως οι δύο συγγραφείς να τα γνωρίζουμε εις βάθος, ανεξάρτητα από τα ποιητικά κείμενα που αναφέρονται σ' αυτά, είναι καιρίας σημασίας για την ερμηνεία της «τελετουργικής ποιητικής». Οι δύο μας συγγραφείς εφαρμόζουν την μεθοδολογική αυτή αρχή σε όλο το εύρος της (δι)ερευνητικής τους απόπειρας. Και μ' αυτόν τον τρόπο φέρνουν μιαν ανεκτίμητης αξίας συμβολή στις πειραματικές επιστημονικές προσεγγίσεις που μοιράζονται από κοινού ιστορικοί και ανθρωπολόγοι στον χώρο της αρχαίας Ελλάδας.

Marcel Detienne

Έδρα Κλασικών Σπουδών Basil Gildersleeve

The Johns Hopkins University

Διευθυντής Σπουδών, École des Hautes Études, Παρίσι